

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертаційну роботу **Кобиліна Павла Олексійовича**
«Територіальні особливості сфери торговельного обслуговування
населення Харківської області»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата географічних наук
за спеціальністю 11.00.02 – економічна та соціальна географія

1. Актуальність обраної теми дослідження та її зв'язок з планами та напрямками науково-дослідних робіт наукових установ і організацій, державними та галузевими науковими програмами.

Актуальність дисертаційного дослідження Кобиліна П.О. обумовлена щонайменше трьома причинами. Насамперед, сфера торговельного обслуговування є тією галуззю економіки, яка задовольняє щоденні потреби населення, тому важливими є її територіальні особливості розвитку з точки зору доступності для населення та якості його життя. По-друге, сфера торговельного обслуговування населення важлива з точки зору вирішення проблем зайнятості та безробіття населення в регіонах України. Водночас, сфера торговельного обслуговування населення на сьогоднішній день постійно розширює свої функції за рахунок поєднання торгівлі і розваг шляхом створення торговельно-розважальних центрів, перетворюючись таким чином у активно використовуваний публічний простор, стає специфічною туристичною атракцією, додаючи функцію шопінгу до туристичних розваг. Всі ці складові зумовлюють своєчасність та важливість суспільно-географічного дослідження сфери торговельного обслуговування населення регіонів України.

У процесах реформування сфери торговельного обслуговування важливу роль відіграє забезпечення рівних можливостей доступу споживачів до торговельних послуг незалежно від місця проживання. Традиційно найвища якість торговельного обслуговування характерна для міст, де є висока концентрація та широка пропозиція різноманітних послуг закладів торгівлі і ресторанного обслуговування. Жителі сільської місцевості у цьому відношенні мають значно нижчий рівень доступу до якісних послуг, негативні складові якого, зазвичай, посилюються в напрямку центр-периферія. Все це зумовлює необхідність дослідження сфери торговельного обслуговування населення регіонів України у просторово-часовому континуумі. Тому дослідження Кобиліним П.О. територіальних особливостей сфери торговельного обслуговування населення Харківської області, безсумнівно, становить значний науковий та практичний інтерес.

Дисертаційна робота Кобиліна П.О. тісно пов'язана з напрямками наукових досліджень кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, зокрема з такими науково-дослідними темами, як «Територіальні особливості формування кон-

курентоспроможності регіону» (державний реєстраційний номер 0115U000504), «Комплексна соціально-економічна характеристика Хорольського району Полтавської області» (реєстраційний номер № 49-14), «Суспільно-географічне обґрунтування виділення об'єднаних територіальних громад у Первомайському районі Харківської області» (реєстраційний номер № 52-16). У виконанні зазначених тем автор брав безпосередню участь.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і новизна.

Наукові положення, висновки та рекомендації у дисертації Кобиліна П. О. є достовірними, теоретично обґрунтованими і підтвердженими практичними впровадженнями.

Отримані здобувачем висновки дисертаційної роботи характеризуються достатньо високим рівнем обґрунтованості на основі опрацювання 191 джерела наукових і методичних праць та застосування сукупності ефективних філософських, загальнонаукових та конкретно-наукових методів дослідження регіональної сфери торговельного обслуговування, зокрема діалектичного, аналізу і синтезу, факторного і кластерного аналізу, картографічного, порівняльно-географічного, графоаналітичного методу багатовимірної класифікації суспільно-географічних об'єктів, компонентного аналізу вектору розвитку, моделювання інтегральної функції впливу.

Наукові положення, що виносяться на захист, аргументовані аналізом достатньо широкої інформаційної бази, яка включає законодавчі та нормативно-правові документи, статистичні дані та матеріали Державної служби статистики України, Головного управління статистики у Харківській області, Харківської обласної державної адміністрації, районних державних адміністрацій, сільських, селищних, міських рад, Міністерства економічного розвитку і торгівлі, центральних і регіональних підрозділів Державної фіскальної служби України, Антимонопольного комітету України, Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, результати власних розрахунків.

Аргументованість і достовірність результатів дисертаційної роботи підтверджено їх апробацією на 12 міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження виконаної Кобиліним П.О. дисертаційної роботи полягає в тому, що:

- обґрунтовано методика суспільно-географічного дослідження системи торговельного обслуговування населення регіону з використанням системних показників, компонентного аналізу та ІФВ-моделювання із застосуванням новітніх методів дослідження у нормованому багатовимірному ознаковому просторі

(підрозділ 1.4, с. 85 – 100; 3.2, с. 170 - 187; 3.3, с. 188 – 200; 3.4, с. 201 – 217 та 3.5, с. 218 – 238);

- встановлено просторово-часові особливості системи торговельного обслуговування населення Харківської області (підрозділи 3.2, с. 170 - 187; 3.3, с. 188 – 200; 3.4, с. 201 – 217 та 3.5, с. 218 – 238);

- досліджено системи торговельного обслуговування населення в районах і низових громадах (на прикладі Богодухівського, Дворічанського та Зачепилівського районів Харківської області) (підрозділ 3.3, с. 188 – 200);

- обґрунтовано головні фактори розвитку системи торговельного обслуговування населення Харківської області (підрозділ 2.4, с. 130 – 156);

- розроблено рекомендації з удосконалення системи торговельного обслуговування населення Харківської області з позицій суспільно-географічного підходу (підрозділ 3.6, с. 239 – 250).

3. Значущість дослідження для науки і практики та шляхи його використання.

Отримані Кобиліним П.О. результати дисертаційного дослідження мають наукове та прикладне значення. Теоретичне значення отриманих результатів полягає у розробці методики дослідження системи торговельного обслуговування регіону з використанням як традиційних, так і новітніх методів дослідження. Теоретико-методичні положення, викладені в дисертації, можуть бути використані при проведенні суспільно-географічних досліджень просторово-часових особливостей систем торговельного обслуговування в регіонах України.

Практичне значення роботи пов'язане з виявленням та дослідженням просторово-часових особливостей функціонування системи торговельного обслуговування населення Харківської області. Результати дисертаційного дослідження впроваджені при виконанні науково-дослідних тем «Територіальні особливості формування конкурентоспроможності регіону» (державний реєстраційний номер 0115U000504, довідка № 0301-69 від 12.05.2016 р.), «Комплексна соціально-економічна характеристика Хорольського району Полтавської області» (реєстраційний номер № 49-14, довідка № 0301-70 від 12.05.2016 р.) та «Суспільно-географічне обґрунтування виділення об'єднаних територіальних громад у Первомайському районі Харківської області» (реєстраційний номер № 52-16, довідка № 0301-71 від 11.05.2017 р.) на кафедрі соціально-економічної географії і регіоназнавства Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Харківською районною державною адміністрацією Харківської області в процесі підготовки Програми економічного і соціального розвитку Харківського району використано результати просторово-часового аналізу розвитку роздрібної торгівлі та громадського харчування Харківського району (до-

відка № 01-19/1384 від 18.05.2016 р.). Великобурлуцькою районною державною адміністрацією використано результати компонентного аналізу при визначенні тенденцій розвитку роздрібної торгівлі та громадського харчування Великобурлуцького району (довідка № 01-49/1281 від 20.05.2016 р.). Первомайською районною радою Харківської області використано результати компонентного аналізу при характеристиці мережі закладів громадського харчування, роздрібної торгівлі у Первомайському районі (довідка № 01-32/201 від 11.05.2017 р.).

Ряд положень дисертаційної роботи впроваджені у навчальний процес кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна при викладанні навчальних курсів «Теорія і методологія географічної науки», «Комп'ютерні технології в суспільній географії», «Семинар з проблем регіонального розвитку» (довідка № 0202-964 від 16.05.2016 р.).

4. Оцінка змісту дисертації, її завершеності та оформлення.

Загальна побудова дисертації Кобиліна П.О. є логічною і свідчить про завершене дослідження, що забезпечує отримання результатів відповідно до поставленої мети і наукових завдань. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

У першому розділі «Теоретико-методичні засади суспільно-географічного дослідження системи торговельного обслуговування населення регіону» висвітлено результати аналізу літературних джерел і попередніх досліджень (с. 40 – 51), проаналізовано поняттєво-термінологічний апарат дослідження (с. 52 - 66), доведено, що система торговельного обслуговування населення є об'єктом суспільно-географічного дослідження (с. 33 - 39), описана сутність та структура досліджуваної системи (с. 52 – 66), обґрунтовано алгоритм суспільно-географічного дослідження торговельної системи регіональної соціогеосистеми (с. 85 – 100).

У другому розділі «Сучасний стан системи торговельного обслуговування населення Харківської області» показано місце Харківської області у системі торговельного обслуговування населення України (с. 104 – 112), розглянуто структурно-часові особливості системи торговельного обслуговування Харківської області (с. 113 – 123), визначено її внутрішньорегіональні особливості (с. 124 – 130), проаналізовано фактори формування та розвитку системи торговельного обслуговування населення Харківської області (с. 130 – 156).

Третій розділ «Суспільно-географічні особливості розвитку системи торговельного обслуговування населення Харківської області та шляхи їх вдосконалення» присвячено висвітленню результатів групування міст обласного підпорядкування та районів за подібністю розвитку системи торговельного об-

слуговування населення методом кластерного аналізу (с. 160 - 169), просторово-часового аналізу міст обласного підпорядкування та районів за системними показниками розвитку (с. 170 – 187), дослідження торговельної системи на рівні первинних громад на прикладі Зачепилівського, Дворічанського та Богодухівського районів (с. 188 – 200), дослідження динаміки розвитку системи торговельного обслуговування населення за результатами компонентного аналізу (с. 201 – 217), визначенню територіальних особливостей досліджуваної системи за допомогою ІФВ-моделювання (с. 218 – 239) В розділі визначено проблеми розвитку та функціонування системи торговельного обслуговування населення Харківської області та наведено рекомендації щодо їх вирішення (с. 239 – 256).

Загальні висновки на 5 сторінках відповідають поставленим науковим завданням і відображають результати дослідження. Список використаних джерел складається із 191 найменування. Додатки містять інформаційний та довідковий матеріал, мають уточнювальний характер і розміщені на 102 сторінках.

5. Дискусійні положення дисертаційного дослідження, зауваження та пропозиції.

При загальній позитивній оцінці дисертаційної роботи Кобиліна П.О. слід звернути увагу на деякі дискусійні положення та зауваження, які вимагають додаткових пояснень здобувача.

1. В методологічній частині дисертації при обґрунтуванні стадійності дослідження пошукувач залишає поза увагою етап чи стадію синтезу інформації, виділяючи тільки аналітичну стадію (с. 88, рис. 1.14), до якої відносить і синтез інформації. У цьому є методологічне протиріччя, тому що далі пошукувач веде мову про застосування загальнонаукового методу аналізу та синтезу (с. 93), який принципово розділяє аналіз і синтез інформації за суттю.

2. Потребує пояснення сутність поняття «ареальні територіальні елементи системи торговельного обслуговування населення», який автор вживає на с. 77 без визначення. Зокрема незрозуміло, за якими критеріями виділяються саме ареальні елементи системи торговельного обслуговування. Якщо буквально розуміти поняття ареалу, то до таких елементів повинні відноситись лише мережеві заклади торгівлі та ресторанного господарства.

3. За результатами проведеного факторного аналізу системи торговельного обслуговування в Харківській області автор виділяє 7 факторів, в т.ч. геодемографічний та демографічно-аграрний (с.150), назва останнього з яких є дещо не коректною, а склад показників кожного потребує обґрунтування саме такого поділу.

4. Для визначення пріоритетності та локальності проблем автор виділяє п'ять груп досліджуваних параметрів в абсолютному і відносному вимірах за їх

динамікою. До групи з динамікою до зменшення автор відносить 20 показників, серед яких скорочення чисельності об'єктів роздрібної торгівлі, роблячи висновок про те, що зменшення кількості торгових точок погіршує територіальну доступність населення до таких закладів, а з іншого боку, пояснюючи, що це зумовлено політикою місцевої влади щодо благоустрою територій, боротьбою із стихійною торгівлею, малими архітектурними формами (с.240-245). Такий аналіз варто було б посилити характеристикою якісних змін чисельності торговельних об'єктів. Так, наприклад, актуальним є аналіз доцільності, позитивних переваг чи негативних аспектів будівництва і функціонування торговельних центрів, торговельно-розважальних центрів (молів) в контексті сучасних вподобань та вибору споживачів.

5. У розділі 3 пошукачем як узагальнення і квінтесенція дисертаційної роботи виділено локальні та регіональні проблеми розвитку системи торговельного обслуговування населення Харківської області. Численні картосхеми дають повне уявлення про територіальні особливості функціонування системи торговельного обслуговування населення Харківської області. Однак важливе значення міг би мати і аналіз за територіальними показниками у відношенні «центр – периферія».

6. На картосхемах (рис. 2.3 – 2.13, 2.45 – 2.51) у розділі 2, де розглядається місце системи торговельного обслуговування Харківської області у національному вимірі та дія факторів у регіонах України, за загальноприйнятими правилами оформлення картографічного матеріалу слід було б вказати сусідні країни. Це ж зауваження стосується і картосхем з відображенням результатів ІФВ-моделювання у розділі 3, де не вказані сусідні області. На рис. 2.24 в умовних знаках відсутнє пояснення зображеного графіка.

7. В тексті дисертації зустрічаються граматичні та стилістичні помилки.

Разом з тим висловлені зауваження та побажання слід розглядати як шляхи подальшого розвитку обраного дисертантом напряму суспільно-географічних досліджень регіональних систем торговельного обслуговування.

6. Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях.

Основні наукові положення дисертації апробовані на науково-практичних конференціях різного рівня. Результати дисертаційного дослідження відображено у 32 наукових працях, у тому числі 13 статтях, опублікованих у фахових виданнях, 5 наукових працях в іноземних виданнях та виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз, 14 тезах доповідей на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях. Опубліковані праці загальним обсягом 15,8 д.а., з яких 13,45 д.а. належить автору особисто, достатньою мірою відображають основні наукові положення і висновки дисертації.

7. Ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації.

Зміст автореферату Кобиліна П.О. є ідентичним зі змістом основних положень дисертаційного дослідження. Внесені до нього положення є основними.

8. Відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів» та нормативних актів ДАК України.

Дисертаційна робота Кобиліна П.О. відповідає вимогам, зокрема відповідних пунктів «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 656 від 19.08.2015 р. та № 1159 від 30.12.2015 р.) щодо дисертаційних робіт, які представляються на здобуття наукового ступеня кандидата наук, інших нормативних актів МОН України та паспорту спеціальності.

9. Загальний висновок.

Дисертація **Кобиліна Павла Олексійовича «Територіальні особливості системи торговельного обслуговування населення Харківської області»** присвячена актуальній темі, має наукове та практичне значення, основні наукові положення та висновки є обґрунтованими та достовірними, достатньо висвітлені у публікаціях у фахових виданнях. Дисертація є завершеною самостійною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретне науково-практичне завдання – на основі розроблених методичних засад суспільно-географічного дослідження регіональної системи торговельного обслуговування виявлено просторово-часові її особливості, визначено проблеми розвитку та обґрунтовано шляхи удосконалення торговельного обслуговування населення Харківської області. Автор дисертаційного дослідження – **Кобилін Павло Олексійович** – заслуговує присудження наукового ступеня кандидата географічних наук за спеціальністю 11.00.02 – економічна та соціальна географія.

Офіційний опонент –
доцент кафедри економічної та соціальної географії Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
кандидат географічних наук, доцент

28.08.2017 р.

7

